

„Drága Tanárnó!” Irodalom- és művelődéstörténeti források Tüskés Tiborné hagyatékából (1949–1997). Emlékezések (2019, 2021)

Válogatta és sajtó alá rendezte Tüskés Anna és Tüskés Gábor
Budapest: Reciti, 2021, 469 l.

NÉMETH S. Katalin

BTK Irodalomtudományi Intézet, nyugalmazott tudományos főmunkatárs
ORCID 0000-0002-7322-1205

A 20. századi irodalomtörténet ismerői számára köztudott, hogy Tüskés Tibor nemcsak kiváló irodalomtörténész volt, hanem ugyanolyan kiemelkedő irodalomszervező és tanár is. Azt már csak kevesen tudják, hogy életének jelentős aktív korszakában társa, Tüskés Tiborné ugyancsak kimagasló irodalomtanári életművet hagyott hátra, és irodalmi kapcsolatrendszerük is szorosan összefonódott. Ennek az időszaknak a dokumentumait adja közre a család két tagja, a fiú, Tüskés Gábor irodalomtörténész és az unoka, Tüskés Anna irodalom- és művészettörténész.

Az impozáns megjelenésű és terjedelmes kötet sokféle írást foglal magában, egy gazdag tanári életút hagyatékának részleteiből válogatva, olvasnivalót nyújt irodalomtanároknak, hajdani tanítványoknak és irodalomtörténészeknek egyaránt. Az ismertetés terjedelmi korlátai miatt ezúttal csak azokat a fejezeteket emeljük ki, amelyek az irodalomtörténeti kutatáshoz nyújtanak adalékokat. A pedagógusi pálya megpróbáltatásai, örömei és módszertani tanulságai remélhetőleg a pedagógiai szakfolyóiratokban kapnak értékelést.

Tüskés Tiborné Szemes Anna (1930–2020) tanári pályájának legfontosabb színhelye a pécsi Leőwey Klára Gimnázium volt, ahol közel harminc évig tanított, de korábban és nyugdíjazása után is aktívan részt vállalt teológus hallgatók, valamint külföldi diákok oktatásában. Gyermekkorának történetét unokája, Tüskés Anna kérésére foglalta össze, pedagógusi működését a közreadott számtalan dokumentumból ismerhetjük meg. Az irodalomtanítás módszertanát a gyakorlati munkáról tanúskodó iratok, a régi diákok visszaemlékezéseinek mozaikszerű összeillesztése teszi teljessé. A szigorúan vett oktatás mellett különösen jelentős Tüskés Tiborné irodalomszervezői munkája, a diákok személyes megismertetése a kortárs irodalom kiválóságaival, irodalmi tanulmányi kirándulások megszervezése, kiállítások, konferenciák programjának összeállítása. Pécs kiemelkedő szerepe a kortárs irodalmi életben, Tüskés Tibor tanári, irodalomtörténési, szerkesztői munkája mind hozzájárult ennek a gazdag pályának a kibontakoztatásához, miként Tüskésné önfeláldozó tevékenysége is nyomot hagyott férje, Tüskés Tibor életművében. Az irodalomtanítás sokrétűségéről a dokumentumok mellett a diákok visszaemlékezései, levelei és a meghívott írókkal, irodalomtörténészekkel folytatott levelezés tanúskodik. Tüskés tanárnő kapcsolatban állt Pécshez kötődő irodalmárok jelentős részével, és az általa

szervezett irodalomtörténeti eseményekre, például a nagy sikerű Németh László-konferenciára az ország számos részéből hívtak előadókat. A levelezés – Takáts Gyulával, Fodor Andrással, Bertók Lászlóval, Szécsi Margittal, Bertha Bulcsúval, Vekerdi Lászlóval, Vargha Balázzsal, Görömbei Andrással, Domokos Mátyással, Bókay Antallal, Jánosi Zoltánnal nemcsak a személyes jó kapcsolatról tanúskodik, hanem arról is, hogy a tanárnő szervező munkáját valamennyi meghívott előadó messzemenően elismerte.

Részben az irodalmi rendezvények inspirálták az itt közreadott könyvdedikációkat is. A dedikált könyvek egy része abból az időből származik, amikor még a Tüskés házaspár közös könyvtárat épített, de olvashatunk csak a Tanárnőnek szóló, munkáját értékelő és baráti ajánlásokat is. Sajnálatos, hogy magánéleti okok miatt a teljes könyvtár feltárása nem valósulhatott meg, és még szomorúbb, hogy az antikváriumi kínálatban folyamatosan felbukkannak olyan dedikált kötetek, amelyek egy közös alkotói pálya együttes dokumentumai lehetnének, így viszont semmi nem menti meg őket a szétszóródástól.

A dedikált kötetek jegyzéke 147 ajánlást tartalmaz, az első dedikált kötet 1937-ben, az utolsó 1989-ben jelent meg. Mindkét könyv kiemelése azért is érdekes, mert a legrégebben megjelent kötetet, Gyergyai Albert *A mai francia regény* című művét a szerző 1965-ben dedikálta Tüskéséknek „egy szép pécsi délután és egy szép pécsi tartózkodás emlékére”, az időrendben utolsó, 1989-es *Sörény és koponya* című verseskötetet Budapestről küldte Kányádi Sándor – Tóth Erzsébet, volt tanítványa jóvoltából – 1993-ban. A Tanárnő egyik fontos elismerését fogalmazta meg Németh László a következő dedikációval: „Tüskés Tibornénak megbecsült tanár-kollégámnak szeretettel” (372). Az évtizedeken át tartó barátságot tanúsítja, hogy Németh László halála után felesége, Németh Ella látta el dedikációval a posztumusz megjelent könyveket. A házaspár szoros szakmai és érzelmi összetartozásáról tanúskodik Tüskés Tibor 1970-ből keltezett dedikációja: „Annának, a legkiválóbb feleségnek és legkiválóbb tanárnak, segítőknek és munkatársamnak szeretettel: Tibor” (375).

A kötet legnagyobb figyelmet érdemlő fejezete – a címadó megszólítás is innen származik –, a hajdani tanítvány, a fiatalon elhunyt Koch Valéria költőnővel folytatott levelezés. Koch Valéria 1949-ben született a Baranya megyei Szederkényben, 1964-től három évig volt Tüskés Tiborné tanítványa a pécsi Leőwey Klára Gimnázium német nemzetiségi tagozatán, majd a szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett magyar–német szakon. A németet és magyart egyaránt anyanyelvének tartó diáklány, majd költő és újságíró 1966 és 1998 között tartott szoros, személyes és levélbeli kapcsolatot szeretett tanárnőjével. A kapcsolatot dokumentáló levelekből a kötet szerkesztőinek 122 darabot sikerült összegyűjteni és jegyzetelve közzétenni, az 1970-es és 1980-as évek leveleinek egy része ismeretlen okokból nem maradt fenn. Koch Valéria korán megszakadt költői pályája egyedülálló dokumentációja két anyanyelv párhuzamos használatának. A költőnő soha nem fordította verseit másik anyanyelvére, tudatosan jelentetett meg vagy magyarul, vagy németül írt verseket. Életében két kétnyelvű, egy német nyelvű és két magyar nyelvű verseskötete és egy magyar nyelvű meseregénye jelent meg, a saját maga által válogatott német nyelvű írásainak kötete már csak halála után látott napvilágot. Német nyelvű írásai jó kritikai visszhangra találtak, a kortárs magyar irodalmi közeg nehezen fogadta be, jóllehet saját véleménye szerint magyar költészetét is Tüskés tanárnőnek köszönheti. Egyik levelében ő maga írja, hogy „ha nem találkozunk, sosem lesz belőlem magyar költő”. A tanítványi szeretet és hála kifejezője az a három, ebben a kötetben közreadott vers is, amelyet Koch Valéria tanár-

nője tiszteletére írt: *Mindenségem harmada* (1966), *Annának hívták* (1969), *Anna nevére* (1975). Koch Valéria költői pályájának kezdetén még Tüskés Tiborral is levelezésben állt, verseit az irodalomtörténész véleményezte, és megjelenésüket segítette. Egy 1985-ben keltezett levélben a költőnő három évvel első kétnyelvű kötetének megjelenése után keserűen ír a publikációs nehézségekről, a befogadás ellehetetlenüléséről: „Senki se vállal igazán; a magyar irodalom számára német nemzetiségi költő vagyok, ami nem túl hízelgő, saját nemzetiségem meg renegátnak tart, aki a magyar irodalommal kokettál.” (265.) Sajnálatos, hogy Koch Valéria életművének feldolgozása csak évekkel halála után kezdődött meg. Tanulmányok, visszaemlékezések, kiadatlan versek jelentek meg magyarul és németül, Pécssett német nemzetiségi iskolaközpontot neveztek el róla. Jelen kötet szerkesztői ismerve a teljes hozzáférhető hagyatékot, mely a Magyarországi Németek Kulturális és Információs Központja és Könyvtára tulajdonában van, sürgetik a kiadatlan művek közreadását, összeállítását.

Tüskés Tiborné irodalomtanári sokoldalúságát, kapcsolatteremtő képességét írókkal, kollégákkal, tanítványokkal, a kötet utolsó fejezetének visszaemlékezései dokumentálják. A személyes emlékek gyakran összecsengenek, szinte ugyanazokkal a jelzőkkel, kiemelt mondatokkal emlékeznek a hajdani tanítványok, bizonyítva, hogy több évtized után is maradandó emléket őriznek kedves tanárnőjükről. Szerencsésen alakult Tüskés Tiborné Szemes Anna utóélete, a meglepően sok megőrzött dokumentum, a szívből jövő visszaemlékezések egységes egészzé állnak össze, egy nehézségekben nem szűkölködő, de eredményekben gazdag irodalomtanárnak állítanak emléket, amely a pályakezdő pedagógusoknak és irodalombarátoknak is tankönyvként szolgálhat.